

Kulturmiljöprogram

Del 1 Byggnadsminnen

Inledning

Denna del av Nässjö kommuns kulturmiljöprogram redovisar samtliga byggnadsminnen inom Nässjö kommun.

Läsanvisning

Hela kulturmiljöprogrammet

I den fullständiga versionen av Nässjö kommuns kulturmiljöprogram finns bakgrunden till kulturmiljöprogrammet, fördjupad beskrivning av kulturmiljön och redovisning av samtliga bevarandevärda objekt inom kommunen.

Karta

De olika objektens lokalisering får man fram genom kartfunktionen på kommunens hemsida. Där går det hitta alla kommunens objekt i kartform och det går även att söka på fastighetsbeteckning och adress.

Klassning

Följande klasser används i kulturmiljöprogrammet:

Klass 1, byggnadsminne (KML 3 kap) / Kyrkliga kulturminnen (KML 4 kap)

Graderingen avser byggnader som förklarats vara byggnadsminnen enligt Kulturmiljölagen (kap 3-4). Klassificeringen avser befintliga byggnadsminnen.

Klass 2, Särskilt värdefull bebyggelse (PBL 8 kap § 13)

Graderingen avser särskilt värdefull bebyggelse, sådana byggnader får inte fysiskt förvanskas vid förändring av eller i anslutning till byggnaden. Byggnaden bör skyddas genom q-bestämmelse i områdesbestämmelse eller detaljplan.

Klass 3, särskilt allmänt bebyggelsevärde (PBL 8 kap § 17)

Byggnaden har ett visst värde i fråga om till exempel utformning. Värdebärande element i byggnaden bör hanteras på ett varsamt sätt vid förändringar av eller i anslutning till byggnaden. Bör skyddas genom varsamhetsbestämmelse i områdesbestämmelse eller detaljplan.

Klass 4, allmänt bebyggelsevärde (PBL 8 kap § 17)

Graderingen motsvarar det generella krav på hänsyn till byggnadens kulturhistoriska värden som gäller för alla byggnader.

Klass 5, avskrivs

Byggnaden har inte kulturhistoriska värden som behöver beaktas i plan- och bygglovsprocessen. Objekt i klass 5 finns inte upptagna i kulturmiljöprogrammet.

Klassningen är framtagen av Länsstyrelsen i Jönköpings län och är baserad på Plan- och bygglagens (PBL) hänsyns- och skyddsbestämmelser samt byggnadsminnen enligt Kulturmiljölagen (KML). Klassningen skiljer sig från den klassning som använts i kommunens tidigare kulturmiljöprogram "Värdefulla byggnader och miljöer" (2007) och därför har ny bedömning gjorts vid framtagande av detta program.

BM1 Knutstorps herrgård

Knutstorps gård 1, fastighet Knutstorp 2:1

Klass: 1 - Byggnadsminne (KML 3, 4 kap)

Herrgårdsanläggning med medeltida anor i naturskön miljö med bland annat stora bestånd av kraftiga ekar, ingår i ett naturområde som är klassat som riksintresse. Huvudbyggnaden uppfördes 1831 av fältkamreraren Johan Ulrik Dahlström, arkitekt okänd. Det är en reveterad timmerbyggnad i två våningar med kvadratisk grundplan och ett flackt valmat tak, täckt av grönmålad plåt. Byggnaden visar en välbevarad empiristil, med en stram, slätputsad, vit fasad och ett markerat entréparti med pilastrar. Den kvadratiske taklanterninen som ger ljus åt den centralt belägna trapphallen tillkom troligtvis vid en ombyggnation 1890. Fönsteromfattningarna på bottenvåningen har mönstrat empiritegel med växtornament och voluter. Kring 1860 genomfördes en större renovering av byggnaden och ytterligare renoveringar har genomförts dock har inredningen bevarats sedan 1920. Invändig restaurering genomförd 1994 och 1999. För övrigt är byggnadens stomme och rumsindelning så gott som oförändrad sedan byggnadstiden. Under 80 år tillverkades Knutstorp sparkling, ett mousserande bärvin på gården. Det var sonen till en vinhandlare i Göteborg, Gustel Groms, som omkring 1893 började göra vin av gårdens vita vinbär och krusbär. Ett vin- och industrimuseum finns i husets källare.

På gården finns även andra byggnader, som en stallbyggnad i trä byggd 1907. Svinhuset är uppfört i timmer kring 1893, samma år byggdes mejeriet i tegel. Ladugården är uppförd i tegel 1888. Många av ekonomibyggnaderna kom till kring 1900-talet. Statarbostaden på gården är uppförd 1860. Entréns pardörr kan möjligtvis vara från 1800-talet och ursprungligen suttit på manbyggnaden. Ytterligare ett bostadshus har uppförts senare i modernare stil. Byggnadsminne 1983-12-16.

Karaktärsdrag - Huvudbyggnaden

- Herrgårdsanläggningens struktur, variation av byggnader och placering
- Huvudbyggnadens volym och kvadratiska form
- Stommen och oförändrade rumsindelningen
- Flacka, valmade och gröna plåttaket med taklanternin
- Slätputsade empirifasaden i vit kulör, pilastrar och gördelgesims
- Originalfönstren och putsade fönsteromfattningar i empiristil
- Rikt utsmickade glasverandan på baksidan
- Sockeln och källaren
- Interiörens äldre fasta inredning

Karaktärsdrag - Statarbostaden

- Byggnadens volym och kvadratiska form
- Det valmade taket belagt med tegelpannor
- Fönstrens symmetriska placering, spröjs och form
- Dörrparet i trä med dekorativt mönster

Karaktärsdrag – Stallbyggnaden och övriga byggnader

- Byggnadens volym
- Tornet mitt på långsidans ena fasad med öppen lanternin
- Röda locklistpanelen
- Tegeltäckta taket
- Originalfönstren i trä och spröjs
- Svinhuset, mejeriets och ladugårdens volym och tegelfasad

Ändringar av byggnadsminnet kan kräva tillstånd från Länsstyrelsen.

Kulturhistorisk bedömning och värdebeskrivning

Herrgårdsanläggningen är ett exempel på en gård med medeltida ursprung med flera byggnader uppförda under olika skeden under 1800-talet.

Statarbostaden.

Stallbyggnaden.

Taklanterninen sedd inifrån.

BM2 Bröderna Karlssons köpmansgård

Köpmannagatan 7, fastighet Kungsörnen 7-10
Klass: 1 - Byggnadsminne (KML 3, 4 kap)

Köpmansgården uppfördes 1902 av fyra bröder Karlsson. Träden som gav byggnadsvirket fälldes på föräldragården, Holmeskog (Sandsjö socken), och byggnadsritningarna upprättades av den ene brodern, Gustav, som också ledde byggnadsarbetet. Åt gatan ligger affärs- och bostadshuset i 1½ våning i vit liggande och stående fasspontpanel, där bostadsdelens fasad utgörs av en glasad veranda i två våningar och ett balustradkrönt glasat galleri. Vindskivor, fönsteromfattningar och övriga tidstypiska snickerier är målade ockragula. Fastigheten kompletteras med tre gårdslängor för magasin och stall, grupperade kring en väl tilltagen gårdsplan. Husen är i privat ägo. Byggnadsminne 1981-10-16.

Karaktärsdrag

- Byggnadens volym i vinkel
- Den livliga fasaden med frontespisar, takkupor och inglasad veranda i två våningar
- Den liggande och stående fasspontpanelen
- Papptaket
- Dekorativa verandan med små spröjsade fönster och snickarglädje
- Tvåluftsfönstren i trä med varierande design och spröjs
- Gavlarnas snickarglädje
- Stensockeln

Ändringar av byggnadsminnet kan kräva tillstånd från Länsstyrelsen.

Kulturhistorisk bedömning och värdebeskrivning

Byggnaden är ett exempel på en välbevarad sekelskiftesgård med ett påkostat bostadshus.

BM3 Stadshuset

Rådhusgatan 28, fastighet Örnen 1

Klass: 1 - Byggnadsminne (KML 3, 4 kap)

Stadshuset uppfördes 1913–15 efter ritningar av arkitektfirman Ewe & Melin, Malmö och bekostades av donationsmedel från källarmästare Carl Petersons dödsbo via hans hushållerska Maria Malmberg. Byggnaden invigdes 6 mars 1915 och är en nationalromantisk tegelbyggnad, byggd i vinkel i tre våningar och en mansardvåning med takkupor och ett kraftigt torn åt söder. Sockeln är av huggen granit och fasaderna av rödbrunt, handslaget Börningetegel. Byggnaden har en huvudentré mot torget med granittrappa och portik med ursprungliga träportar och ovanför dessa ett burspråk med koppartak krönt av stadsvapnet i granit. Byggnadens tak och tornhuv är också kopparklädda. Näsby stadshus anknuter till kontinental tradition av rådhus med väktartorn och den närmaste inspirationskällan är kanske rådhusen i Köpenhamn av Martin Nyrop och Helsingborg av Alfred Hellerström. Från början var det tänkt att huset skulle bli rådhus, men Näsby blev stad under landsrätt och fick alltså ingen egen jurisdiktion. Inledningsvis inrymde stadshuset stadshotell med festsal, tillika fullmäktiges sessionssal, lokaler för den nya stadens administration, polisstation med arrestlokaler, affärslokaler samt bostäder.

Polisen flyttade till brandstationens tillbyggnad 1953 och hotelldelen flyttades till Hotell Högländ då detta stod klart 1964. Efter kommunsammanslagningen 1971 utökades administrationen, och kräver numera så stort utrymme att stadshuset inte längre räcker till för sin ursprungliga funktion. Byggnaden ägs av Nässjö kommun. Byggnadsminne 1983-08-26.

Karaktärsdrag

- Byggnadens volym i nationalromantisk stil
- Det kraftiga hörntornet med klockvisare på respektive sidor och öppna lanternin
- Fasaden i Börringetegel och dess höga stensockel
- Det höga mansardtaket i koppar med takfönstren som bryter takstrukturen
- Entrén med stentrappan och originalportar
- Burspråket ovanför entrén med stadsvapnet i granit placerat på koppartaket
- De varierande fönstren som skiljer sig mellan våningarna, rundbågiga på de två nedre våningarna
- Höga granitsockeln

Ändringar av byggnadsminnet kan kräva tillstånd från Länsstyrelsen.

Kulturhistorisk bedömning och värdebeskrivning

Stadshuset är medvetet placerat i kärnan av centrala Nässjö och bidrog till det mer stadsmässiga utseendet stadens bebyggelse började anta under denna tid. Byggnaden är ett exempel på ett stadshus i nationalromantisk stil som var typiskt under 1900-talets början.

BM4 Villa Sola

Södra Äng villa Sola 1, fastighet Södra Äng 2:2
Klass: 1 - Byggnadsminne (KML 3, 4 kap)

Villa Sola uppfördes 1897 som sommarbostad för familjen Jakob och Alice Tegnér, som resterande delen av året bebodde den nu rivna villan Tegnabo på Djursholm i Stockholm. Familjen hade redan sommaren 1896 varit inneboende på gården Södra Äng nordost om Ormaryds stationssamhälle. Tegnér kom därefter att arrendera den närbelägna skogsbacken öster om gården, där Villa Sola uppfördes. Villan är fortfarande i familjens ägo.

Villan ligger på en höjd i landskapet med skog bakom och en kuperad hagmark framför. Villan är uppförd i en nationellt präglad allmogestil. I samband med byggnationen reste Jakob Tegnér till Gotland för att införskaffa äldre byggnads- och inredningsdetaljer för Sola. Villabyggnaden är uppförd av rödfärgat timmer i 1½ våning. De nedre och övre timmervarvens skallar svänger ut något. Mot väster finns en öppen förstukvist samt frontespis och balkong på övre våningen. Huvudingången har pardörrar klädda med svartfärgad fasspontpanel, försedda med utsirade bandgångjärn. Dörren till balkongen är en rundbågad dörr i samma utförande. Köksdörren på baksidan är en enkeldörr med fasspontpanel, med bandgångjärn och ett äldre lås.

Merparten av fönstren är av enluftstyp med korslagda spröjsar, placerade i fönsterband. På västra sidan har dessa redan i början av 1900-talet bytts ut mot småspröjsade fönster. På östra sidan finns en rad blyspröjsade äldre fönster. Samtliga fönster är vitmålade. Sadeltaket är belagt med enkupigt rött tegel, som under 1900-talet ersatt ett ursprungligt sticktak. Byggnaden vilar på en sockel av huggen granit. Under byggnaden finns en källare.

Interiört är Villa Sola välbevarad. I övre våningens barnkammare finns en öppen spis av huggen sandsten daterad 1787, vilken hämtats från Gotland. På fastigheten finns ytterligare fem byggnader: Bryggghuset Måna uppfört i slutet av 1800-talet, vedboden Stjärna uppförd ungefär samtidigt, Bastun uppförd 1934, torrdasset Kometa som uppfördes samtidigt som huvudbyggnaden, samt Lektugan som inköptes som byggsats på NK på 1930-talet. Strax utanför den norra tomtgränsen ligger lusthuset Lusta, uppfört 1987. Byggnadsminne 1999-02-02.

Karaktärsdrag

- Byggnadens volym
- Liggtimmerstrukturen med dekorativa knutar och balkong
- Sadeltaket med enkupiga tegelpannor
- Stensockeln
- Enluftsfönstrens placering och små spröjs
- Entré- och balkongdörrarna i trä

Ändringar av byggnadsminnet kan kräva tillstånd från Länsstyrelsen.

Kulturhistorisk bedömning och värdebeskrivning

Villa Sola är en välbevarad sommarbostad i en allmogestil knuten till den välkända familjen Tegnér.

BM5a Lokstallarna

Lokstallarna 2, Fastighet Nässjö 13:5
Klass: 1 - Byggnadsminne (KML 3, 4 kap)

Lokstallarna uppfördes 1910-15 i olika etapper i anslutning till vattentornet. Fasaderna är av rött tegel och portarna av trä. En gavel har puts, ett tecken på att ytterligare tillbyggnader var påtänkta. Årtalsbeteckningar och lilla riksvapnet finns vid portarna. Byggnaden har ett böjt sadeltak belagt med papp. Mot norr finns ett par utskjutande byggnadskroppar i samma stil. Vändskivan är fortfarande i funktion och över den hänger kontaktledningar som funnits på platsen sedan 1932 då bangården fick el. Lokstallarna ingår sedan 2006 i byggnadsminnet. Från RAÄ: *”Nässjö lokstall med sina 15 platser är ett av de större rundstallen i Sverige och torde vara det enda kvarvarande i större storlek som är komplett. En mycket stor del av verkstadsutrustningen är bevarad.”*

Karaktärsdrag

- Byggnadens volym och böjda form med de utskjutande byggnadskropparna
- Fasaden av rött tegel med dekorationer
- Fönsterindelningen med spröjsade järnbågar
- Byggnadens sadeltak belagt med papp
- Vändskivan och spåren som leder in mot portarna

Ändring av byggnaden kan kräva tillstånd från länsstyrelsen.

Kulturhistorisk bedömning och värdebeskrivning

Byggnaden är en välbevarad del av en större helhet i Nässjös järnvägsområde, och därmed en viktig del i stadens historia.

BM5b Vattentornet

Lokstallarna 2, fastighet Nässjö 13:5
Klass: 1 - Byggnadsminne (KML 3, 4 kap)

Det höga vattentornet vid Lokstallarna uppfördes 1910, och ritades av SJs arkitekt Folke Zettervall. Vid dess uppförande låg det i anslutning till driftverkstad och ångcentral. Sedan 2006 är tornet, tillsammans med lokstallet bredvid, byggnadsminnesförklarat. Vattentornet uppfördes i rött tegel med utkragad övervåning. Bottenvåningen har sina ursprungliga järnbågespröjsade fönster kvar. Flera av dem har rundad överdel och täta spröjsar. I höjd med utkragningen finns ursprungliga, små träfönster. Byggnaden har ett sadeltak belagt med enkupiga tegelpannor, och vilar på en sockel av huggen granit. Mot väster finns en låg byggnadskropp i samma stil.

Karaktärsdrag

- Byggnadens volym och höjd
- Fasaden av rött tegel med dekorativt murade inslag
- Fönsterindelningen, delvis med ursprungliga fönster av järn eller trä
- Sadeltaket med sina enkupiga tegelpannor
- Byggnadens sockel av huggen granit

Ändring av byggnaden kan kräva tillstånd från länsstyrelsen.

Kulturhistorisk bedömning och värdebeskrivning

Byggnaden är en välbevarad del av en större helhet i Nässjös järnvägsområde, och därmed en viktig del i stadens historia.